

2 Karaktärisering av domkyrkotomten

2.1 Kyrkomiljön

Domkyrkotomten avgränsas i väster av Akademigatan, i söder av Biskopsgatan, i öster av stödmuren mot Valvgatan och Skytteanum. I nordöst avgränsas området av Domtrapphuset, Domkapitelhuset och förra Vice pastorshuset. Mot norr avgränsas området av stödmuren och trappan ner mot S:t Eriks torg samt av Konsistoriehuset och det gamla Consistorium Ecclesiasticum.

2.2 Domkyrkotomten

Historik

Domkyrkan började byggas på 1270-talet. Vi vet att domkyrkotomten på medeltiden omgavs av betydligt fler byggnader än vad fallet är idag. De äldsta avbildningarna av domkyrkomiljön är från 1600-talet. På en avbildning av D. Padt Brügge, tryckt av Peringskiöld, ses domkyrkan i fågelperspektiv. Bilden visar hur domkyrkan omges av en krans av byggnader som sammanbinds med en mur så att en ringmursborg bildas. Närmast norr om koret står ett högt, bastant klocktorn. Av byggnaderna i norr finns flertalet bevarade till våra dagar från Domtrapphuset i öster till Konsistoriehuset i väster. Söder om kyrkan låg det medeltida domkapitelhuset som också är känt under namnet Academia Carolina. Byggnaden revs 1778. Väster om kyrkan ses en mur mot Gustavianum och en port eller stiglucka in till domkyrkoområdet. På Lars Hoffstedts plan över domkyrkoområdet, från omkring 1700, ses ytterligare byggnader på domkyrkans södra sida.

Stadsbranden 1702 fick stor inverkan på miljön. Flera av byggnaderna runt domkyrkan skadades i branden och revs, inklusive det stora klocktornet.

Domkyrkotomten användes fram till 1793 som begravningsplats då landshövding Elis Schröderheim lade fram ett förslag om att begraving i domkyrkan och på den intilliggande kyrkogården skulle upphöra. Samma år utgick en kunglig förordning som förbjöd begravingar i eller i anslutning till domkyrkan. Till ny begravningsplats utsågs i stället Hospitalskyrkogården, nuvarande Gamla kyrkogården. Redan året därpå skedde de flesta gravsättningarna på hospitalskyrkogården. Sedan Academia Carolina rivits 1778 byggdes den nuvarande trappan och muren i Söder närmast Biskopsgatan och Valvgatan. På 1840-talet genomfördes stora förändringar av domkyrkotomten. Marken runt domkyrkan sänktes med omkring två fot och stenlades samtidigt som domkyrkosockeln kläddes med granit. De omgivande sandstensmurarna i söder och väster byggdes om och försågs med kvadermurar av gråsten. Troligen tillkom gjutjärnsräckena med nygotiska former samtidigt. Omkring 1850 byggdes även muren och trappan mot S:t Eriks torg i norr samt muren mellan Skytteanum och Domtrapphuset. Under sent 1700-tal och 1800-talets första hälft bytte området således karaktär. Den slutna miljön kring domkyrkan fick en mycket öppnare prägel sedan flera omgivande byggnader och även avgränsande murar rivits.

På fotografier av kyrkan under 1800-talets andra hälft ser marken närmast domkyrkan ut att vara en kal stenlagd eller grusad yta utan någon som helst vegetation. Efter den stora domkyrkorestaureringen 1885-93 tillkom gräsmattor och planteringar runt kyrkan. Marken närmast kyrkans sockel var fortfarande stenlagd, medan ytorna ut mot murarna i norr och söder samt mot Biskopsgatan täcktes av gräsmattor med planterade träd och buskar. Denna indelning med gräsmattor och planteringar kvarstår fortfarande i viss mån. Senare under 1900-talet tillkom gräsmattorna mellan kyrkans sockel och körvägen, men då endast längs

långhusets och tornens murar. Ytorna intill korets sockelmur var fortfarande stenlagda och användes till stor del som parkeringsplats.

Nästa större förändring skedde i samband återinvigningen av kyrkan efter den invändiga restaurering som avslutades 1976. Det var då domkyrkotomten fick sin nuvarande form. Planteringarna och gräsytorna närmast Akademigatan avlägsnades och hela ytan väster om kyrkan utformades som en stenlagd piazza.

Nuvarande utseende

Väster och sydväst om domkyrkan finns en stor stenlagd plan. En cirka tio meter bred gång från trappan vid Akademigatan leder rakt fram mot domkyrkans huvudentré. Gången är belagd med plattor av röd älvdalssandsten. Norr och söder om denna gång är planen täckt med storgatsten som indelats i kvadratiska rutor med mönsterlagda rader av älvdalssandsten. Den stenlagda ytan avgränsas mot Biskopsgatan av stenpollare med järnkättingar. Trappan ner mot Gustavianum och Akademigatan är av sandsten och har ledstänger av rostfritt stål. Den avgränsas i norr och söder av postament som har fasadbeklädnad av sandsten och krön av granit. Söder om södra postamentet finns en åsnetrappa ner mot Akademigatan av granit och sandsten. Närmast domkyrkan är marken täckt med gräsmatta. Söder om huvudentrén står en rad bänkar med träsisar på plintar av röd sandsten. Bänkarna är placerade mot en låg häck.

Marken närmast domkyrkan är grästäckt runt hela kyrkan med undantag för de rader av gatstenar som lagts närmast sockelmurarna. Söder och sydost om domkyrkan avgränsas domkyrkotomten av en stödmur mot Biskopsgatan och Valvgatan försedd med ett gjutjärnsräcke med nygotiska former. Närmast Biskopsgatan rakt söder om tornet står en kolonn av polerad älvdalssporfyr på ett åttkantigt fundament av granit. På kolonnen står en bronsskulptur föreställande Jakob Ulvsson, ärkebiskop och den som grundade Uppsala universitet 1477. Skulpturen gjordes av konstnären Christian Eriksson på 1920-talet och har starka drag av det tidiga 1900-talets nationalromantiska konst. Ansiktet har lånat drag av dåvarande ärkebiskop Nathan Söderblom.

Rakt söder om södra domkyrkoporten är en yta belagd med storgatsten fram till den breda granittrappa som leder ner till Biskopsgatan. Mellan domkyrkokoret och Skytteanum står en rad runstenar på gräsmattan. Runstenarna har påträffats vid grundarbeten på domkyrkan under 1800- och 1900-talen. Närmast Domtrapphuset är marken belagd med gatsten. Framför domtrapphuset har en asfalterad parkeringsplats anlagts. Mellan Domtrapphuset och Skytteanum fortsätter stödmuren i granit med gjutjärnsräcke.

Framför Domkapitelhuset har marken en trädgårdsliknande karaktär med syrenbuskar och rosenrabatter närmast husgrunden. På området mellan vice pastorshuset och ecclesiasticum ligger ett envånings sophus med rosa putsade fasader och flackt plåttäckt tak. Det byggdes 1996. Intill sophuset finns en asfalterad parkeringsplats.

Närmast kyrkportarna i norr, söder och väster finns trappor av granit med vilplan av sandsten. Trapporna framför portarna har sannolikt tillkommit när marken sänktes runt domkyrkan i slutet av 1840-talet samtidigt som domkyrkans sockelmurar fick ny stenbeklädnad. Framför huvudentrén i väster har byggts en ramp med räcke av rostfritt stål.

Den asfalterade vägen runt domkyrkan kantas av lyktstolpar av svartmålat stål med glaskupor i klarglas. På planen väster om domkyrkan har lyktstolparna flerarmade armaturer med glaskupor. Järnräcket på södra muren är försett med äldre dekorativt utformade lyktstolpar av gjutjärn. Det är även trappan mot Sankt Eriks torg.

2.3 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Domkyrkotomten präglas förstas främst av Domkyrkan och omgivande byggnader som har sitt ursprung i medeltiden och 1600-1700-talen. De äldsta elementen på domkyrkotomten i sig är trapporna och stenmurarna som avgränsar området och som härrör från 1700-och 1800-talen. Markbehandlingen präglas i huvudsak av de insatser som utfördes 1976 i samband med den senaste domkyrkorestaureringen. Då tillkom stenläggningen på planen väster om kyrkan och körvägen runt kyrkan asfalterades. Vegetationen härstammar delvis från 1890-talet, då gräsmattor och planteringar anlades på delar av området. Den enda konstnärliga utsmyckning på domkyrkotomten är kolonnen med skulpturen av ärkebiskop Jacob Ulfsson.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av domkyrkotomten

- * Trappor och murar runt domkyrkan inklusive gjutjärnsräcken hör till de äldsta delarna av domkyrkotomten och berättar om de förändringar som genomförts under 1700- och 1800-talen, vilket ger dem ett betydande dokumentvärde.
- * Ovannämnda trappor och murar med räcken har även ett stort stadsbildsmässigt värde.
- * Stödmuren i söder markerar läget för de byggnader som fram till 1700-talet fanns på platsen och har ett stort dokumentvärde.
- * Postamenten på ömse sidor om trappan i väster har ålderdomliga inklädnader i sandsten. Bakom inklädnaden på norra postamentet finns medeltida byggnadsrester. Den södra kan dölja rester av den mur som omgärdade området före 1702 år brand. Postamenten har därför ett dokumentvärde.
- * Sandstensbeläggnigen inklusive trapporna framför kyrkoportalerna ger ett ålderdomligt intryck och har ett dokumentvärde som en del av miljön från 1800-talet. Med sin patina har den även ett upplevelsevärde som spår av gångna tider.
- * Den vegetation i form av träd och buskar som omger domkyrkan härstammar från Zetervalls restaurering vid 1800-talets slut och har ett stort miljöskapande värde samt ett kontinuitetsvärde.
- * Den stenbelagda planen väster om kyrkan är det mest tydliga uttrycket för de förändringar som gjordes på 1970-talet. Gestaltningen är tidstypisk och har ett starkt miljöskapande värde.
- * Kolonnen med skulpturen föreställande ärkebiskop Jacob Ulfsson är gjord av konstnären Christian Eriksson. Den har ett konsthistoriskt värde eftersom konstnären var en av det tidiga 1900-talets främsta skulptörer.

2.4 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Anund, Johan, *Domkyrkoplan i Uppsala*, Stockholm 1992.
Bengtsson, Herman, manuskript rörande gravar i Uppsala domkyrka.
Brunius, C. G. *Konstanteckningar under en resa år 1849*, Lund 1851.
Uppsala domkyrkas restaurering 1971-76, Redogörelse av Uppsala domkyrkas restaureringskommitté, Uppsala 1977.
Zeitler, Rudolf, ”Huvuddrag av byggnadshistorien”, i *Uppsala domkyrka, katedral genom sekler*, Uppsala 1982

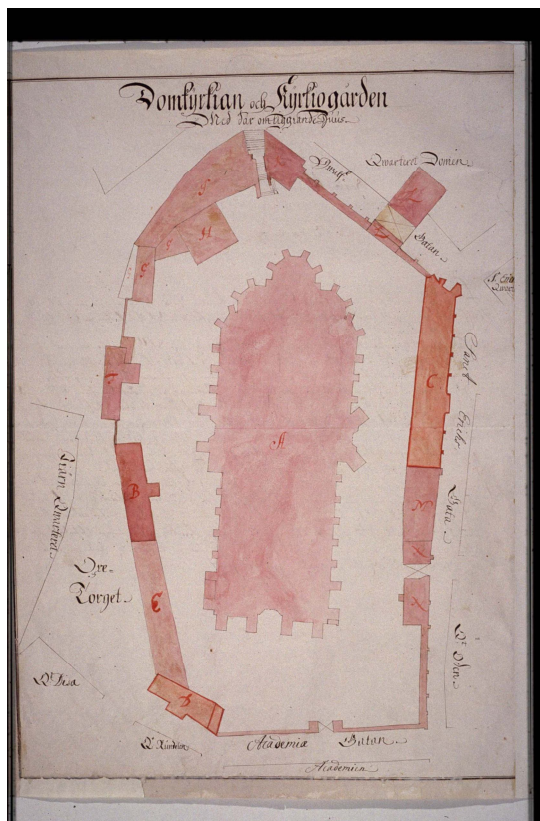
Upplandsmuseets arkiv, förkortat UM

- Förslag till restaurering av västra trappan upprättat av länsarkitektkontoret 1958
- Rapport från kontroll av schaktning vid omläggning av trappor och andra delar av domkyrkans terrassmur 27.3-3.5 1973.
- diverse artikelmanuskript av landsantikvarie Nils Sundqvist.

Domkyrkotomten, Uppsala län

Domkyrkoområdet på 1600-talet, efter Peringskiöld.

Hoffsteds plan över domkyrkoområdet omkring år 1700

Domkyrkan från väster på 1800-talet. Till höger ses den äldre mur som revs omkring 1850.

Domkyrkotomten, Uppsala län

Bilden visar markbehandlingen framför norra portalen på 1870-talet sedan domkyrkotomten sänkts och stenlagts på 1840-talet. Fotograf Lindberg.

Foto från tiden före 1885 som visar den kala stenlagda marken runt domkyrkan.

Domkyrkotomten, Uppsala län

En bild från tidigt 1900-tal som visar delar av de på 1890-talet tillkomna planteringarna runt domkyrkan.

Flygfoto över domkyrkotomten troligen på 1930-talet. Bilden ger en uppfattning om markbehandlingen efter Zettervalls restaurering.

Domkyrkotomten, Uppsala län

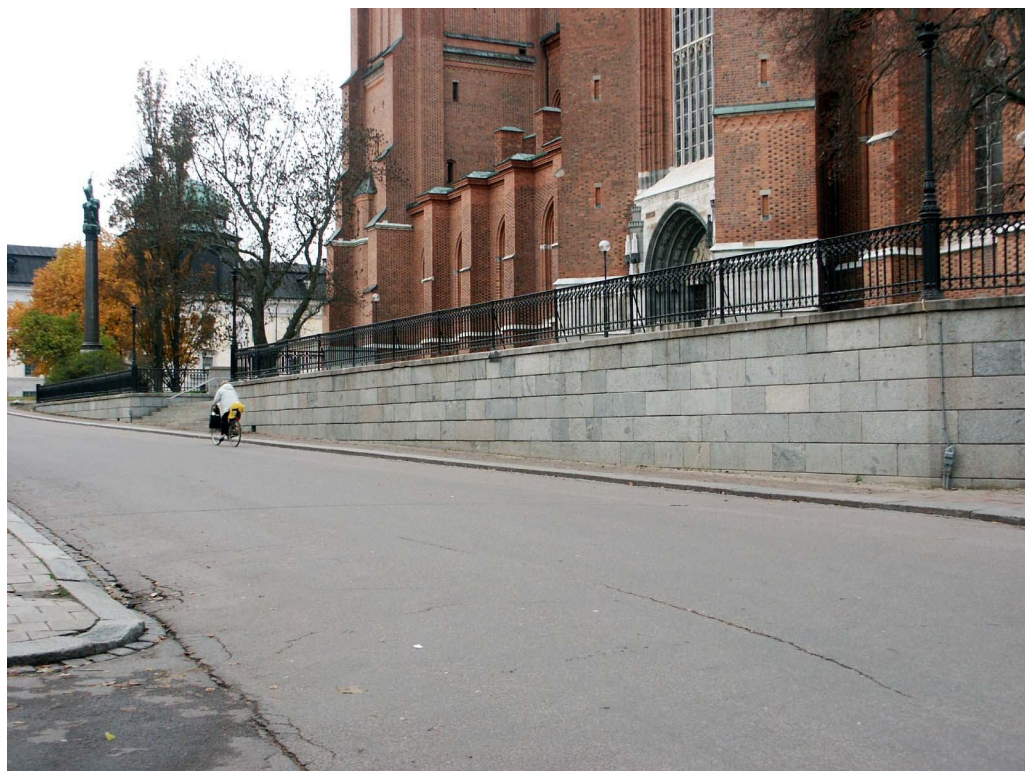

Trappan och den stenlagda planen väster om kyrkan.

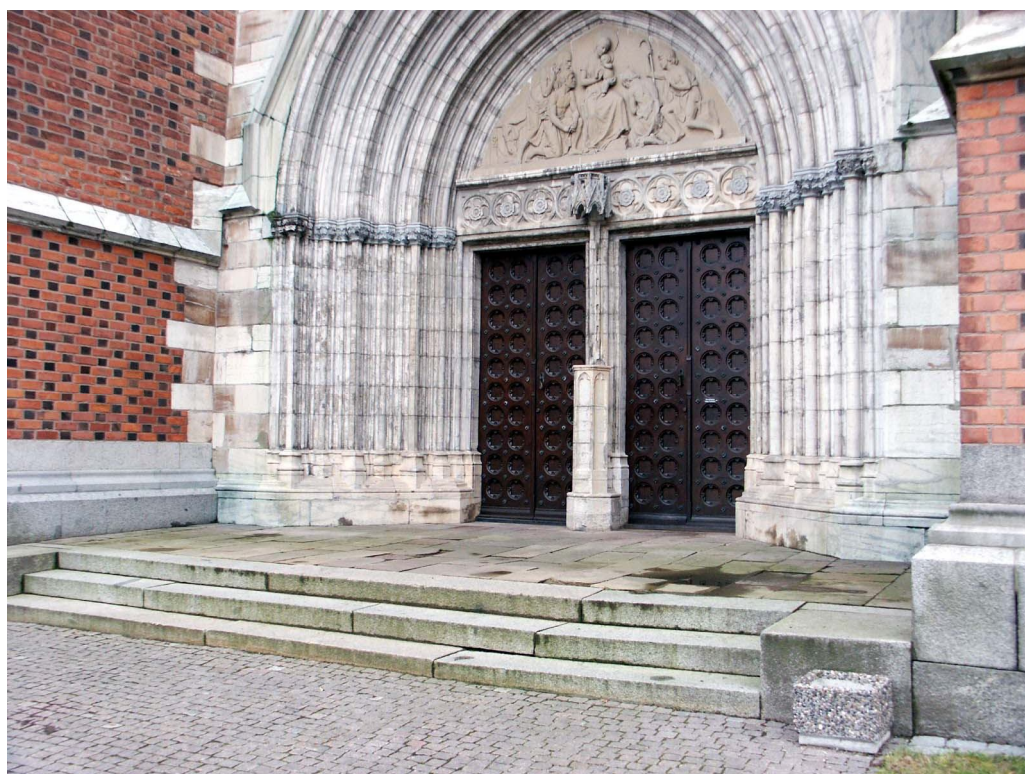

Framför domkapitelhuset har domkyrkotomten en trädgårdskaraktär.

Domkyrkotomten, Uppsala län

Biskopsgatan och muren som avgränsar domkyrkotomten mot söder. Till vänster ses kolonnen med skulpturen av ärkebiskop Jacob Ulvsson. Stödmuren markerar läget för de byggnader som fram till 1700-talet stod på platsen.

Trappan framför norra portalen har ett vilplan med sandstensplattor som uppvisar patina.